

Міністерство освіти і науки України
Камянець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
групи Ps1-B19
спеціальності 053 Психологія
Шепель Наталія Михайлівна

Керівник:
Гоцуляк Наталія Євгенівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

Рецензент:
Славіна Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Аналіз особливості дистанційної форми навчання.....	7
1.2. Характеристика навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.....	10
1.3. Вплив дистанційного формату навчання на мотивацію до особистісного розвитку здобувачів вищої освіти.....	13
Висновки до першого розділу.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК.....	19
2.1. Вибір та обґрунтування методик дослідження.....	19
2.2. Опис вибірки та процедури дослідження.....	30
2.3. Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей сприймання дистанційного навчання студентами та його вплив на особистісне зростання.....	32
2.4. Мотиваційні особливості студентів на дистанційній формі навчання.....	43
2.5. Особливості взаємозв'язку сприймання дистанційного навчання з особистісним розвитком здобувачів вищої освіти.....	61
Висновки до другого розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність: Пандемія COVID-19 та воєнний стан торкнулися мільйонів людей в Україні. Важливі зміни у бізнесі, соціальному житті, освіті, економіці, туризмі та охороні здоров'я були внесені для контролю за поширенням вірусу. Одним з перших заходів, вжитих для боротьби з пандемією COVID-19, став всесвітній перехід на дистанційну освіту. Умови, у яких опинилися всі учасники навчального процесу з 24 лютого 2022, також залишили дистанційну освіту, як провідний засіб надання освітніх послуг.

Актуальність проблеми полягає в тому, що дистанційне навчання впливає на емоційний та психологічний стан здобувачів вищої освіти, зростає тривалість проведеного часу за екраном, знижується тривалість сну, рухової активності та прогулянок. Ці фактори є стартом для розвитку неврозів, депресій, вегетативних розладів, порушення сну та тривожності.

Актуальним аспектом вивчення специфічних психологічних особливостей дистанційного навчання – вплив комп'ютерної техніки на психіку і організм людини. Вплив факторів домашнього середовища в порівнянні з навчальними аудиторіями, відсутність прямого контакту з викладачами або однолітками, втрата чітко виокремленого часу на навчання не можуть не впливати на мотивацію і сприймання студентами навчального процесу, що й постулює актуальність цього дослідження.

Дистанційне навчання та особливості його реалізації (технічні, педагогічні, технологічні, організаційні) були предметом досліджень багатьох закордонних і вітчизняних учених (В. Биков, О. Овчарук, Б. Шуневич, а також Т. Бейтс, Н. Бьорн-Андерсен та інші). Порівняльний аналіз дистанційного і традиційного навчання з позицій їх психологічного сприйняття суб'єктами освітнього процесу було здійснено в роботі М. Хенней і Т. Ньювайн. Шляхи покращення ефективності дистанційного навчання досліджували М. Ніари, Є. Манусу, А. Ліонаракис, які вважають дистанційне навчання досить суперечливою формою навчання з позицій

ефективності, а тому пропонують застосовувати ефект Пігмаліона (завищені очікування від студентів можуть зумовити підвищення продуктивності їх навчання).

Багаторічний досвід роботи в дистанційному освітньому середовищі С. Джаван дозволив виділити такі ключові чинники успішного і психологічно комфортного дистанційного навчання: наявність відео-конференц зв'язку і можливість проводити дискусії; якісне інтернет-з'єднання; доступність навчального матеріалу з будь-якого пристрою; запис лекцій і можливість їх перегляду в зручний час; миттєвий зворотний зв'язок зі студентами при виконанні ними завдань.

Проте зазначені аспекти розглядались в умовах гібридного (часто точкового) впровадження дистанційної освіти. Водночас карантинні обмеження та воєнний стан уможливили тотальне використання навчання онлайн та оголили велику кількість проблем, що стоять на заваді його успішної реалізації, серед яких є і проблеми психолого-педагогічного характеру. Так, актуалізувалась потреба дослідження чинників (психологічних, педагогічних, організаційних тощо), які впливають на результати дистанційного навчання, що й обумовило вибір теми нашого дослідження: «Психологічні чинники особистісного розвитку здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання».

Мета дослідження полягає у вивченні факторів впливу дистанційного навчання на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити та розглянути основні підходи до вивчення навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.
2. Проаналізувати особливості сприймання дистанційного навчання здобувачами вищої освіти.
3. Виявити особливості мотивації, самооцінки, самоефективності, соціального інтересу та копінг-стратегій студентів.

4. Емпірично встановити та проаналізувати взаємозв'язок між особливостями сприймання здобувачами вищої освіти дистанційного навчання та особистісним розвитком.

Об'єктом дослідження є особливості сприймання дистанційного навчання здобувачами вищої освіти.

Предметом дослідження вплив дистанційного навчання на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, систематизація й узагальнення психологічних даних з проблеми дослідження; емпіричні – психодіагностичні методики: теоретичні – аналіз, систематизація й узагальнення психологічних даних з проблеми дослідження; емпіричні – психодіагностичні методики: для визначення особливостей сприймання студентів форми навчання було сформовано опитувальник суб'єктивної оцінки дистанційного навчання; для визначення додаткових особливостей сприймання та його впливу мотивації було використано «Шкалу мотивації до досягнення успіху та уникненню невдач» (автор – Т. Елерс); «Шкалу загальної самоефективності» (автори – Р. Шварцер, М. Ерусал); Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (автори – Л. Ман, П. Барнет та ін.); «Шкалу соціального інтересу» (автор – Дж. Крендел).

А також були використані методи математично-статистичної обробки даних: частотний аналіз, аналіз середніх та кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Спірмена). Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 23.0).

Організація і база дослідження. Вибірку дослідження склали 25 здобувачі вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 25 осіб віком від 20 до 22 років.

Новизна дослідження полягає у тому, що:

- на основі системного теоретико-емпіричного дослідження визначено соціально-психологічні особливості дистанційної форми навчального процесу;

- поглиблено та уточнено уявлення про вплив дистанційного навчання на психологічні процеси здобувачів вищої освіти;

- набули подальшого розвитку погляди на змістовні особливості особистісного розвитку здобувачів вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає: у можливості застосування методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних особливостей впливу дистанційного навчання на всіх учасників навчального процесу.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення роботи було представлено на науково-практичних конференціях, зокрема на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі», 15 лютого 2023, м. Кам'янець-Подільський («Вплив дистанційного формату навчання на мотивацію студентів»); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин», 21 квітня 2022 року («Результати дослідження рівня комфортності дистанційного навчання у здобувачів вищої освіти»).

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 80 найменувань. Загальний обсяг викладено на 88 сторінках, із них 72 сторінки основного тексту. Робота містить 20 таблиць, 16 рисунків.

ВИСНОВКИ

Згідно завдань поставлених перед дослідженням було визначено та розглянуто основні підходи до вивчення мотивації до особистісного розвитку здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання, проаналізовано особливості сприймання дистанційного навчання студентами, виявлено особливості мотивації, самооцінки, самоефективності, соціального інтересу та копінг-стратегій здобувачів вищої освіти, встановлено та проаналізовано взаємозв'язок мотивації, самооцінки, самоефективності, соціального інтересу та копінг-стратегій з особливостями сприймання студентами дистанційного навчання.

За аналіз джерел відповідно до першого завдання було встановлено, що в науковій традиції мотивація до особистісного розвитку при дистанційному навчанні має двобічний погляд. Перший бік питання відображає, що здобувачі вищої освіти визначають дистанційну форму більш складнішою, яка через власну складність стомлює більше ніж класична форма занять. Також така позиція включає особливості складності сконцентрувати увагу та існує більша кількість подразників, які відволікають, є потреба у наявності підключені до інтернету, складністю ще визначають наявність технічного та програмного забезпечення.

Друга сторона погляду відображає ряд якісних переваг дистанційного навчання такі, як економія часу, організація часу та справ, свобода у переміщенні, відсутність потреби у місці навчання, асинхронне навчання, що в комплексі є дуже гарною альтернативою у випадку якісної адаптації до нових умов.

За аналізом літератури було виділено ряд, як позитивних, так й негативних факторів впливу дистанційного навчання на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти: позитивними факторами – вільний вибір місця, часу та темпу навчання, різноманітне використання інтернет-ресурсів, самоорганізація освоєння навчального матеріалу, розвиток самостійності,

активності, відповідальності, самоконтролю, швидке оволодіння навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій, економія часу на переміщеннях до місця навчання, можливість поєднувати навчання з іншим видом діяльності. Негативні фактори – відсутність живого контакту з викладачем, нестача практичних занять, суттєва відмінність методики викладання в онлайн-форматі від традиційного підходу, відсутність єдності та послідовності у викладанні предметів, відсутність постійного контролю з боку педагогів над навчальною діяльністю студентів, не адаптованість програми до онлайн-формату, відсутність повноцінного двостороннього діалогу між викладачем та студентом тощо.

Завдяки проведеному математично-статистичному аналізу, а саме частотному аналізу, аналізу середніх та кореляційну аналізу, було встановлено ряд особливостей, котрі визначають взаємозалежності між особливостями сприймання студентами дистанційного навчання та особливостями мотиваційно-діяльнісної сфери. Таким чином було встановлено, що:

- здобувачі вищої освіти на дистанційному навчанні характерно оцінювати дану форму навчання високо за комфортністю (68%), середньо (48%) та високо (44%) об'ємом отриманих знань, середньо (52%) та високо (48%) за якістю комунікації, середньо за оцінкою взаємодії між студентами (60%) та високо за продуктивністю навчальної діяльності (72%);

- більшість, а саме 56% здобувачів вищої освіти на дистанційному навчанні оцінюють дану форму достатньо позитивно;

- досліджувана вибірка демонструє також високий рівень індивідуального прояву показника мотивації до уникнення, на що вказує рівномірний розподіл за всіма рівнями (наближений до 33%);

- велика кількість здобувачів вищої освіти (48%) оцінюють власне уміння встановлювати контакт на середньому рівні, така ж сама картина спостерігається за шкалою уміння впливати (44%);

- більшість здобувачів вищої освіти (52%) вказують на підвищену самооцінку уміння приймати себе;

- показник загальної самоефективності, як чинника подальшого особистісного зростання, свідчить, що у 44% респондентів спостерігається самоефективність вище середнього, що є значимим відображенням впливу дистанційного навчання;

- за кореляційним аналізом сприймання дистанційного навчання та спрямуванням мотивації до особистісного розвитку можна казати, що чим більше респонденти оцінюють продуктивність та мають вище суб'єктивне відношення (0,648, 0,798), то більше спрямованні на мотивацію на успіх, при цьому присутня обернена дія, яка вказує на мотивацію до уникнення у випадку нижчих значень за даними аспектами оцінки форми навчання (-0,624, -0,726);

- показник самоефективності має сильні прямі кореляції з показником оцінки продуктивності (0,825) та загальній оцінці дистанційного навчання (0,817), що впливає на ефективність особистісного розвитку.

Таким чином слід зазначити, що є безпосередній зв'язок між показниками, що впливають на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти – емоційно-мотиваційної сфери та сфери прийняття рішень – з особливостями сприймання дистанційної форми навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Г.М. Психологічні умови виховання почуттів честі і гідності у студентської молоді : дис. ...к. психол.н. : 19.00.07. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2014. 208 с.
2. Ахромов, М., & Боброва, Т. Перспективи розвитку професійних компетенцій здобувачів фахової передвищої освіти під час дистанційного навчання : *Молодий вчений*, 1 (89), 2021. 75–77.
3. Барчій М. Психологічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів : *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. №1. С. 123–130.
4. Бех І.Д. «Я» як джерело духовного саморозвитку особистості : *Педагогіка і психологія*. 2011. № С. 72.
5. Большакова Т.В. Професійні самоекспектації та мотивація досягнення студентів музично-виконавських спеціальностей : *Науковий вісник Херсонського державного університету*. №11. 2019. С. 77–82.
6. Бік К.В. Психологічні особливості авторитарної спрямованості особистості. Харків : ХНПУ, 2013. 178 с.
7. Білецький О.М. Мотивація учіння як чинник розвитку професійної Я-концепції майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2013. 20 с.
8. Большакова А.М. Особистісна реалізованість людини в онтогенезі : автореф. дис. ... д-ра психол. наук :19.00.07. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 6 с.
9. Бондаренко МІ. Розвиток самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів трудового навчання засобами навчально-технічної літератури : дис...канд. пед. наук :13.00.02. Глухівський держ. педагогічний ун-т. Глухів, 2003. 215.
10. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : дис. ... доктора психол. наук :19.00.07. Київ, 2004. 466 с.

11. Бурак В.Г. Інноватизація професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасного реформування освіти : *Science, theory and practice*, 2021. 29, 391. <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/06/XXIX-Conference-June-08-11-2021-Tokyo-Japan.pdf#page=392>

12. Варнавських К.М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень : *Педагогіка і психологія*, 2002. №4. С.109–115.

13. Васильєв І.А. Мотивація і контроль за дією. Київ : КДУ, 2001. 144 с.

14. Васильченко А.В. Психологічні особливості подолання заздрощів у юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ. 2014.

15. Вдовиченко О.В. Ризик особистості як фактор мотивації досягнення та губристичної мотивації на кризових етапах онтогенезу : *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Вип. 56. 2017. С. 41–51.

16. Вірна Ж.П. Організація життя позитивної особистості: конструктивна прогностика та професійна успішність : *Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського*. №9. 2014. С. 65–71.

17. Вірна Ж.П. Губристична детермінація структурної організації емоційного інтелекту особистості : *Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. І. Савенкової. № 2(18). Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського. 2017. С. 17–21.

18. Вірна Ж.П. Психологічні координати конструктивного самозбереження особистості : *Науковий вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. І. Савенкової. № 1 (17). Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. С. 35–40.

19. Вірна Ж.П. Конструктивний перфекціонізм майбутніх психологів: концепція й емпірична верифікація : *Психологічні перспективи*. Випуск 28. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2016. С. 10–21.

20. Голярдик Н.А. Психологічні особливості впливу конкурентної поведінки на стосунки та навчання студентів вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Хмельницький, 2012. 20 с.

21. Горіховський М.В. Особливості підготовки фахових молодших бакалаврів під час карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19 : *Інноваційна педагогіка*, 42, 2021. 204–207.

22. Горіховський М.В. Перспективи розвитку фахової передвищої освіти в умовах діджиталізації.

https://www.researchgate.net/publication/344690392_Perspektivi_rozvitku_fahovoi_peredvisoi_osv

23. Губіна А.М. Мотивація досягнення успіху як детермінанта професійного самовизначення студентів технічних спеціальностей. Харків, 2012. 118 с.

24. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / за ред. М.Л. Смульсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 230 с.

25. Донченко, С.В. Шляхи підвищення якості надання освітніх послуг в період епідеміологічних заходів : *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, (200), 2022. С. 66–71.

26. Драч І.І. Деякі аспекти активізації навчально-творчої діяльності студентів ВНЗ : *Нові технології навчання*: науково-методичний збірник. Київ, 2006. №44. С. 27–31.

27. Євченко І. Теоретичний аналіз проблеми самоствердження : *Вісник КНТЕУ*. №4. 2012. С. 112–120.

28. Жизномірська О.Я. Проблеми підростаючої особистості: психологічний вимір самоствердження : *Проблеми сучасної психології*. Вип. 21. 2013. С. 129–139.

29. Жизномірська О.Я. Психологічні особливості самоствердження молодших та старших підлітків: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00. 07 / Житомир, 2010. 278 с.

30. Житник О.В. Психологічні чинники мотивації вибору особистістю нової роботи: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2004. 19 с.
31. Життєві домагання особистості. Колективна монографія / [за ред. Титаренко Т.М.]. Київ : Педагогічна думка, 2007. 456 с.
32. Жукова О.С. Формування пізнавальної активності студентів при застосуванні в навчальному процесі нових інформаційних технологій. 2008. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-06/08zostep.pdf>
33. Занюк С.С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
34. Клібайс, Т.В. Психологічні особливості становлення атрибутивного стилю дорослих : автореферат... канд. психол. наук : 19.00.07. Київський ун-т ім. Б. Гринченка. 2014. 20 с.
35. Коқун О.М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології : Практична психологія та соціальна робота. №9. 2013. С. 1–5.
36. Косяк І.В. Реалізація компетентнісного підходу у процесі викладання технічних навчальних дисциплін майбутнім вчителям технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Випуск № 39. 2013. С. 110–114.
37. Кремень В.Г., Луговий В.І., Топузов О.М. Про роботу відділень та наукових установ національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану : *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022, 4(1). <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/242/292>
38. Кудін С.Ф. Дослідження впливу різних форм навчання на стан окремих компонентів способу життя студентської молоді в умовах пандемії : *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 18 (174), Чернігів : НУЧК, 2022. С. 74–80.

39. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці. Суми : Видавництво МакДен. 2012. 410 с.
40. Кузікова С.Б. Саморозвиток особистості: суб'єктний підхід : *Психологія особистості*. № 1(4). 2013. С. 77–86.
41. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 485 с.
42. Кузнецов М.А. Психічні стани студентів у процесі навчальнопізнавальної діяльності. Харків : ХНПУ, 2015. 339 с.
43. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид. Харків: ОВС, 2010. 164 с.
44. Локшина О.О. Організація освіти в умовах війни : *рекомендації міжнародних організацій*. Український Педагогічний журнал, (2), 2022. С. 5–18.
45. Лукашенко І.М. Психологічні аспекти навчання у віртуальному середовищі : *Вісник ХНУ*. Серія: Психологія. №60. 2016. Харків. С. 40–43.
46. Луценко О.Л. Психологічні умови дистанційного навчання : *Вісник ХНУ*. Серія: Психологія. №60. 2016. Харків. С. 40–43.
47. Мазур В.М. Дистанційні освітні технології в підготовці психологів : *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2009. Том 7. Вип. 20. Частина 2. С. 5–7.
48. Манькевич Т.В. Пізнавальна активність студентів як педагогічна проблема : *Проблеми педагогічної освіти* : збірник наукових праць. Випуск 24–25. Харків, Українська інженерно-педагогічна академія (УІПА), 2009. С. 375–382.
49. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема. Житомир : ЖІТІ, 2007. 214 с.
50. Назар М.М. Інтернет-спілкування як чинник особистісних змін у юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ, 2010. 396 с.

51. Назар М.М. Потенціали інтернет-тренінгів для оптимізації психологічного стану студентів : *Психологія і особистість*: Науковий журнал. Полтава : Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2013. №1(3). С. 120–130.

52. Назар М.М. Психологічний вплив спілкування у мережі Інтернетнаформування певних особистісних особливостей її користувачів : *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. Вип. 4. С. 239–248.

53. Омельченко Г.В. Шляхи підвищення якості надання освітніх послуг в період епідеміологічних заходів : *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, (200), 2022. С. 66–71.

54. Пліско В.І. Проблеми інтеграційного зв'язку між теорією та практикою : *Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму*: тези доп. V міжнар. наук.-практ.конф., 10–11 жовт. 2013. Запоріжжя, 2013. С. 178–180.

55. Подшивайлов Ф.М. Розвиток лідерських якостей та відповідальності студентів у межах малої соціальної групи : *Наукові студії студентів-грінченківців*: журнал студентських наукових праць. Київ : Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2010. №1(4). С. 118–119.

56. Постова С.О. Використання сучасних інформаційних технологій у процесі підготовки здобувачів фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання : *Нові технології навчання*, (95), 2021. С. 186–193.

57. Савонова О.В. Дослідження впливу різних форм навчання на стан окремих компонентів способу життя студентської молоді в умовах пандемії : *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 18 (174). Чернігів : НУЧК, 2022. С. 74–80.

58. Смульсон М.Л. Психологічні особливості віртуальних навчальних середовищ : *Технології розвитку інтелекту*. Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2012. Режим доступу :

http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psychologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovysh.doc.

59. Смульсон М.Л. Учиннева діяльність у віртуальному освітньому просторі : *Віртуальний освітній простір*: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття) : междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. Режим доступу : http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28

60. Сняданко І.І. Психологічні засади підготовки студентів технічних університетів до професійно-управлінської діяльності : дис ... д-ра психол. наук : 19.00.10. Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2017. 396 с.

61. Танасюк М. М. Інноваційні методи викладання. Режим доступу : http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Opanasyuk_Korzhenko.php

62. Тесленко В.В. Формування творчої пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів : *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. №1. С. 5–11

63. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

64. Тосова О.О. Рольова гра як метод активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях. Режим доступу : <http://visnyk.com.ua/stattya/2046-rolova-gra-jakmetod-aktivizatsiyi-navchalno-piznavalnoyi-dijalnosti-studentiv-na-zanjattjah-zinozemnoyi-movi.html>.

65. Удалов О.В. Організація освітнього процесу в умовах війни : *Перспективи та інновації науки*, 2022 7(12). Режим доступу : <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770>

66. Финдик О.Г. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю (на матеріалі вивчення іноземної мови): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2003. 21 с.

67. Фузан П.Г. Активізація навчання студентів. Київ : Редакційно-видавничий відділ Наук. метод. центру агроосвіти, 2009. 216 с.

68. Чубалко Т.В. Використання комп'ютерних технологій при вивчення іноземних мов. Режим доступу: <http://intkonf.org/ribalko-tv-vikoristannya-a-kompyuternih-tehnologiy-privivchenni-inozemnih-mov/>

69. Чумак В.В. Впровадження дистанційних технологій у процес розв'язування студентами психологічних задач : *Віртуальний освітній простір* : психологічні проблеми : Міжнар. наук-практ. інтернет-конф., 28 травня 2012 р. : тези доповідей. Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Chumak_Viktor_2012.doc.

70. Шмалюк М.В. Використання сучасних інформаційних технологій у процесі підготовки здобувачів фахової передвищої освіти в умовах дистанційного навчання : *Нові технології навчання*, (95), 2021. С. 186–193.

71. Шпарик О.В. Організація освіти в умовах війни : *рекомендації міжнародних організацій*. Український Педагогічний журнал, (2), 2022. 5–18.

72. Щербак О.Г. Активізація пізнавальної діяльності студентів на заняттях засобами дидактичної гри. URL : <https://www.pdaa.edu.ua/np/pdf2/26.pdf>

73. Aslan H., & Pekince H. Nursing students' views on the COVID-19 pandemic and their perceived stress levels. *Perspectives in psychiatric care*, 57(2), 2021. 695–701.

74. Baker J.S. Poetry and possible selves: Crisis theory with/in teacher education programs. *Teaching and Teacher Education*, 105, 2021. P. 103–193.

75. Berge Z.L., Muilenburg, L.Y. Barriers to distance education as perceived by managers and administrators : *Results of a survey*. UMBC Faculty Collection.

76. Dewart G., Corcoran L. Nursing education in a pandemic: *Academic challenges in response to COVID-19*. *Nurse education today*, 92, 2021. P. 104–171.

77. Demirbilek Y. COVID-19 outbreak control, example of ministry of health of Turkey : *Turkish journal of medical sciences*, 50(SI-1), 2022. P. 489–494.

78. Griffiths B. A faculty's approach to distance learning standardization. *Teaching and Learning in Nursing*, 11(4), 2018. P. 157–162.
79. de Oliveir. Distance education : advantages and disadvantages of the point of view of education and society. *Dialogia*, (29), 2018. P. 139–152.
80. Mian A., Khan S. Medical education during pandemics : *a UK perspective*. *BMC medicine*, 18(1), 2021. P.1–2.